

TÜRK KALBI ADLI ESERDE İKİLEMELERİN YAPISI

Şeyma Buse KALAÇAY*

Öz

“Türk Kalbi” (1911)adlı eser Meşrutiyet ve Cumhuriyet yazarı olan Aka Gündüz’ün yayımladığı ilk hikâye kitabı olması bakımından önemlidir. On yedi hikâyeden oluşan eser, Türklerin kahramanlıklarını, çalışkanlıklarını, savaşlarda yaşadıkları zorlukları sade, canlı ve anlaşılır bir dil ile yansıtmıştır. Bilindiği üzere etkili bir biçimde ifade etmede kullanılan ikileme kalıpları, Türkçede bolca kullanılmaktadır. Yazar da söz tekrarlarının yarattığı etkiden ve zenginlikten sıkça yararlanmışır. Bu bakımdan önem taşıyan eserde fazlasıyla ikileme kullanıldığı dikkat çekmiştir.

Bu çalışma, “Türk Kalbi” adlı eserden yola çıkarak eserde kullanılan ikilemelerin yapısını, oluşum durumlarını ortaya koyan bir incelemedir. İkilemeler yapı bakımından iki ana başlık ve bunların alt başlıkları olarak tasnif edilmiş, tespit edilen ikilemeler kullanıldığı cümleler ile birlikte verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İkileme, Türk Kalbi, hendiadyoin, tekrarlar.

THE STRUCTURE OF REDUPLICATIONS IN TÜRK KALBI

Abstract

The work titled Türk Kalbi (Turkish Heart) is important in terms of being the first story published by Aka Gündüz, the writer of the constitutional and the republic. Consisting of seventeen stories, the work of the Turk’ heroism, their hardworking, the difficulties they experienced in wars is simple, lively and reflected in an understandable language. As known, reduplications used to express effectively patterns are used in Turkish actively. The writer also benefits and frequently draws on the influence and richness of reduplications. In this respect, it is noteworthy that the work contains many reduplications.

This study is the study that reveals the structure and occurrence of the reduplications used in the work based on the work named Türk Kalbi (Turkish Heart). Reduplications have two main titles and sub-titles in terms of structure. The determined reduplications are tried to be given together with the sentences used.

Keywords: Reduplications, Türk Kalbi (Turkish Heart), hendiadyoin, repetition

GİRİŞ

“İkileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır. İkileme, Osmanlıca “atf-ı tefsirî”; Fransızca “redoublement, hendiadyoin”; İngilizcede “reduplication dual, hendiadyoin”; Almancada “verdoppelung, zwillingsformen, hendiadyoin” terimleriyle karşılır.” (Hatiboğlu 1981: 9)

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans öğrencisi. ORCID: 0000-0001-5742-1058.

“Türkçeye olağanüstü bir anlatım gücü ve zenginliği kazandıran, anadilimizin biçim, sözdizimi, sözcükbilim ve anlambilim bakımından önemli bir özelliğini oluşturan öğeler, ikilemelerdir.” (Aksan 2006: 81)

Ağakay’a (1988) göre ikilemeler, Türkçedeki olay, çoğu yeni kavram anlatmak veya belli bir kavrama değişik bir renk vermek üzere birbirine koşulan iki kelimededen tek bir kuruluş, temelli, anlamca bağımsız bir kuruluş türetmek yolunda bir yapı yöntemidir.

İkilemelerde iki, üç hatta dört (Tuna 1986: 187) sözcük kullanılabilir. Bu sözcükler bazen anlam kaybına uğrayarak bazen de tamamen tek sözcük gibi bir anlam ifade eder.

Bilindiği üzere Eski Türkçeden itibaren ikilemeler diğer dillerden daha işlek olarak Türkçede kullanılmıştır. (Toprak 2005: 277) Bu işlek kullanım Türkçede ifade gücünün ve dilin canlılığını göstermektedir. Hatiboğlu’na (1981) göre de “İkileme Türkçenin zenginliğidir, yaratma gücüdür.”

İkilemeler ses ve söz benzerliklerine veya tekrarlarına dayandığı için, şiirde redif ve kafiye gibi ahenk yaratırlar. Şiire kattığı ahenk ve güzellikten dolayı halk edebiyatında ikilemeler çokça kullanılır. (Aşçı, 2014: 223)

İkilemeler konusunda en kapsamlı çalışma olarak kabul edebileceğimiz eser, Vecihe Hatiboğlu tarafından hazırlanmıştır. “Türk Dilinde İkilemeler” adlı çalışmasında ikilemeleri, ses, sözcük, yapı, görev ve anlam açılarından incelemiş ve örneklendirmiştir. Çalışmanın sonunda kalıplaşmış veya kalıplaşmakta olan ikilemelerin sözlüğünü vermiştir.

“Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinin yazarı olan Aka Gündüz (1884-1958), süs ve edebî sanatlardan uzak, sade ve yapmacıksız dil anlayışına uygun olarak verdiği popüler eserleriyle tanınmış bir yazardır. Edebiyat dünyasında daha çok roman ve hikâyeleriyle tanınmakla beraber şiir ve tiyatro eserleri de yazmış, gazetecilik ve hatiplik de yapmıştır.” (Doğan, 2014: 22) İlk şiirini Edebiyat-ı Cedide etkisi ile aruz vezniyle yazmıştır. İlk nesrini ise on yedi yaşında Sabah gazetesinde yayımlanmıştır. Ömer Seyfettin ile tanıştıktan sonra ve yine Genç Kalemler’de yazmaya başladıktan sonra aruzu terk edip hece veznine geçmiştir. Elli iki manzumedan meydana gelen ve konusunu Trablus, Balkan savaşlarından alan “Bozgun” adlı şiir kitabı vardır.

Tezli romanlar yazan Aka Gündüz’ün, “Bu Toprağın Kızları” (1927), “Dikmen Yıldızı” (1928), “Odun Kokusu” (1928), “Tank-Tango” (1928), “İki Süngü Arasında” (1929), “Çapkın Kız” (1930), “Yaldız” (1930), “Ben Öldürmedim Kokain” (1931), “Onların Romanı” (1933), “Üç Kızın Hikâyesi” (1933), “Üvey Ana” (1933), “Aysel” (1933), “Aşkın Temizi” (1937), “Çapkın Delikanlı” (1938), “Zekeriya Sofrası” (1938), “Odun Kokusundaki Hicran” (1938), “Giderayak” (1939), “Mezar Kazıcıları” (1939), “Yayla Kızı” (1940), “Bebek” (1941), “Bir Şöförün Gizli Defteri” (1943), “Sansanos” (1945), “Bir Kızın Masalı” (1945), “Eğer Aşk” (1946).” yirmi üç romanı vardır. (Doğan, 2014: 40) “Aka Gündüz’ün romanlarında; fazilet, riya, baştan çıkarılış kızlar, istemeye istemeye fena olmuş insanlar, keskin, acı, isyan ettirici, bazen ağlatıcı bir lisanla çarpışır.” (Uraz, 1938: 6)

İlk hikâyeleri; Türk milletinin yaşayışından, örf ve adetlerinden canlı sahnelerin yer aldığı “Türk Kalbi” ile “Türk’ün Kitabı” adlı eserlerinde topladığı hikâyelerdir. Bu hikâyelerin yanında sürgün yıllarında yazdığı “Hayattan Hikâyeler”, uzun hikâye olarak kabul edilen “Zifaf Hatırası”, “Odalığın Defteri”, “Katırcıoğlu Avcı Sultan Mehmet Devrinde” adlarıyla hikâyeleri ve Milli

Mücadele’de Mehmetçiklerin kahramanlıklarını hikâyeleştirdiği “Demirel’in Hikâyeleri”, “Meçhul Asker”, “Türk Duygusu” adlı hikâye kitapları bulunmaktadır. (Oktay, 2008: 116)

Çok yönlü bir yazar olan Aka Gündüz birçok oyun da yazmıştır. “Muhterem Katil” (1914), “Yarım Türkler” (1919), “Köy Muallimi” (1932), “Yılmazların İkizler” (1932), “Beyaz Kahraman” (1932), “Yarım Osman” (1933), “Gazi Çocukları İçin- 1, 2, 3” (1933), “Mavi Yıldırım” (1934), “O Bir Devirdi” gibi birçok tiyatro eseri yazmıştır. (Doğan, 2014: 37)

“Türk Kalbi (1911), Aka Gündüz’ün ilk hikâye kitabıdır. Aka Gündüz, Trablusgarp Savaşı esnasında harbi hikâyeleriyle an an takip etmiş bir hikâyecimizdir. 1911-1912 yıllarında Terciman-ı Hakikat ve Tanin adlı gazetelerle Genç Kalemler dergisinde yayımladığı hikâyelerin büyük kısmı “Türk Kalbi”nde, üç tanesi ise “Türk’ün Kitabı”nda yayımlanmıştır.” (Ceyhan, 2009: 1811-1812)

Yayımlandığı yıl çok ilgi çeken eser, günün olaylarını ve heyecanlarını yansıtan bu hikâyelerde Türklük gurur ve bilinci “Türk Kalbi”, Trablusgarp Muharebesi “Haber”, “Trablusgarp”, “Bombardıman”, “Cennet Kapısı”, “İki Bayram” (manzum-mektup), “Kayıkçı”, “Ökkeş Bin Mansur”, “Ali Fezanî”, İnebahtı Savaşı “Burak Reis”, Osmanlı- Rus Savaşı “Yolda”, Türklerin verdiği mücadele, azınlıklara davranışları “Atanaş’ın Üç Günü”, bozulan İstanbul sokaklarıyla ilgili “Mahkemede” konularını ele almıştır. (Doğan, 2014: 26)

“Türk Kalbi yazarın ilk hikâye kitabı olması, içindeki hikâyelerin günün heyecanlarını terennüm etmesi, Türklerin kahramanlıkları, çalışkanlıkları gibi meziyetlerini dile getirmesi ve bütün bunları sade anlaşılır bir dille ebedileştirmesi bakımından önem taşımaktadır.” (Doğan 1989, Doğan 2014’ten)

Çalışmada “Türk Kalbi” adlı eserin Matbaa-ı Hukukiye tarafından 1911’de basılan baskısından yararlanılmıştır. Eserde geçen ikilemeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen ikilemeler özellikle geçtiği cümle içerisinde verilerek yapı bakımından incelenmiştir.

İkilemeler incelenirken Hatiboğlu’nun “Türk Dilinde İkileme” adlı çalışmasındaki tasnif esas alınmaya çalışılmıştır.

A. AD KÖK VEYA GÖVDELERİNDEN KURULAN İKİLEMELER

1.Yansımaldan Kurulan İkilemeler

“Ses yansımaları ünlemler insanın tabiatındaki canlı cansız bütün varlık ve nesnelere ait sesleri benzetme ve taklit yolu ile çıkardığı seslerden oluşmaktadır.” (Korkmaz 2019: 1001) Konuşma diline renk katan bu unsurların tekrarlama yoluyla ikileme olarak da kullanıldığı görülmektedir.

Ses yansımalarının iki kez tekrar etmesiyle oluşan yapılar için Zülfikar (1995) “ikileme” terimini kullanmayı tercih etmiştir. İkilemede ses yansımalarının aynen tekrarlandığı gruplar, “tam ikileme”, (küt küt, pat pat) aynen tekrarlanmadığı gruplar ise, “kısmî ikileme” (çatur çatur, paldır küldür) adlandırılmalarıyla, “Yansımada İkileme” başlığı altında incelenmektedir.

1.1 Aynı Yansımada Kurulan İkilemeler

Aynı yansıma sözcükle kurulan ikileme yapısı taranan eserde bir örnek tespit edilmiştir.

“Daha kırk günlük iken **ciyak ciyak** haykırmıştı.” (TK: 156)

2.Ek Almayan Adlarla Kurulan İkilemeler

Hatiboğlu, “Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü” adlı çalışmasında yalın hâli şu şekilde tanımlar: “Ad görevli sözcüğün taşıdığı kavramı bildirme durumu. Türkçede bu durumda takı kullanılmaz: Ev, bahçe, taş, görgü, yürüyüş, evimiz vb.” (Hatiboğlu 1982: 132)

Muharrem Ergin, “Türk Dil Bilgisi” adlı çalışmasında yalın hâli şu şekilde tanımlar: “İsmin karşıladığı nesne ve kendisine tabi olan isim dışında hiçbir münasebet ifade etmeyen hâlidir.” (Ergin 1997: 227)

Gürer Gülsevin, “Eski Anadolu Türkçesinde Ekler” adlı çalışmasında “Yalın hâl eksizdir. Kök ve tabanların yanı sıra, iyelikli şekillere de gelebilir. İyelikli kelimelerin yalın hali, genellikle yalın halin dışındaki haller görevinde kullanılır.” (Gülsevin 1997: 17) diyerek konunun devamında yazar, yalın hâlin “filin fâilin olması, cümlede nesne görevini üstlenmesi, tamlama grubu kurulurken tamlayan durumunda bulunması, sıfat tamlaması kurması, zaman zarfı görevinde kullanılması, inleme bildirmesi, kökteş fiiller kurması, tekrarlarla superlavite yapması” gibi fonksiyonlara sahip olduğunu çeşitli örneklerle desteklemiştir. (Gülsevin 1997: 18-26)

Zeynep Korkmaz, “Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)” adlı kapsamlı çalışmasında yalın hâli şu şekilde tanımlar: “Yalın durum, adın cümlede anlam ilişkisi yönünden başka bir kelimeye bağlı olmayan yalın durumudur.” (Korkmaz 2019: 282) Yazar, yalın hâlin cümlede bir işi yapanı veya olan işi gösterdiğini, bir kimseyi adı, unvanı veya mesleği ile çağırmaya yaradığını belirtmiştir. Yalın hâlin, belirsiz ad tamlamalarında “tamlayan”, sıfat tamlamalarında “niteleyen” bunların dışında bağlama, unvan, ünlem ve birleşik fiil gibi bazı kelime gruplarında da görev yaptığını ifade etmiştir. (Korkmaz 2019: 282-283)

Yukarıda yalın hâli tanımlayan yazarların ortak görüşü, adın ek almamış hali olmasıdır. Bu hâlin cümlede özne, belirsiz nesne, zarf, sıfat, ünlem, isim tamlamasında tamlayan, gibi fonksiyonlarını da yalın hâl olarak değerlendiren görüşler mevcuttur.

Taranan eserde de ek almayan adlarla kurulan ikilemeler tespit edilmiştir. Ek almayan adların cümledeki görevleri de göz önünde bulundurularak verilmeye çalışılmıştır.

2.1.Ek Almayan Aynı Adlarla Kurulan İkilemeler

Ek almayarak aynı ad ile kurulan ikilemeler tespit edilmiştir. Bu ikilemelerin bazıları cümlede zarf görevinde kullanılmıştır;

“Orası bir ocaktır ki hâlâ **yavaş yavaş**, için için tüter, bir sivri yamaca tırmanıp da o bacalardan tüten..” (TK: 4)

“Bir gizli sıtmanın nöbeti altında kalan genç kızlar gibi ne **için için**, ne derin derin nefes alıyor.” (TK: 13)

“Uyudum, **rahat rahat** nefes almaya başladım.” (TK: 9)

“Bir gizli sıtmanın nöbeti altında kalan genç kızlar gibi ne için için, ne **derin derin** nefes alıyor.” (TK: 13)

“Çenesini biraz egdi, gözleri gögsi üzerinde **kulaç kulaç** sarılmış beyâz keten bezlere ilişdi.” (TK: 43)

“Yavuklun Emine kız ayrıca selâm ider, **ferade ferade** selâm ider...” (TK: 56)

“Arkada, meçhul diyarların **hafif hafif** inleyen rüzgârları bir ses peydâ oldı” (TK: 80)

“...**muttasıl muttasıl** tekrâr idiyor.” (TK: 88)

“(daha üç günümüz var) diye bilâhère **uzun uzun** hikâye ideceğini va‘ad iden Atanaş’ı Papas Efendi çekdi ortaya getirdi.” (TK: 143)

“Döndi bakdı: İki komiser, üç polis, dört zabtiyye ve bir sürü siyâh elbiseli ve kırmızı fesli başıbozuk **‘acele ‘acele** geliyorlardı.” (TK: 61-162)

“Efendimiz geçerken **fenâ fenâ** bakmış da sürgü...” (TK: 182)

“Olsun düşman **pâre pâre**” (TK: 47-48)

Cümlede sıfat görevinde kullanılan bazı eksiz ikilemeler de tespit edilmiştir.

“Ve **sık sık** nefeslerle bir heyecâna kapıldı.” (TK: 43)

“Bu cesedin karnı patlamış ve içinden **mini mini** çıplak bir baş fırlamışdı..” (TK: 38)

“Neş’esi artıyor ve onbaşı ile arkadaşına **tuhaf tuhaf** sözler söyleyerek güldürüyordu.” (TK: 40)

“Bütün avcı hattı kastura takmaga başlamışdı, iki sâniye sonra kesik kesik ve **acı acı** birkaç düdük sadâsı daha çınladı.” (TK: 42)

“Top, top!.. ve **pençe pençe** kanlı kafası arkaya düşdi.” (TK: 39)

“Derin çizgileri arasına **damla damla** ter dolan alınının içindeki beyninde bir ağırlık vardı.” (TK: 66)

“Galatasarây, Eminöni, Aksarây, Samatya vesâ’ir bi’l-cümle meydânlara **fevc fevc** halk dolar...” (TK: 115)

“Hacı bir kumlu yoldan ve **sıra sıra** otaların önünden gecdi.” (TK: 165)

Cümlede ünlemin eksiz ikilemelerle kurulduğu örneğine de rastlanmıştır.

“-**Hayır hayır!** ben oraya gelirim.” (TK: 111)

“**Apollon Apollon!** Benim gibi ölen ‘Osmanlı delikanlıları var iken sen bizi yakamayacaksın!” (TK: 153)

2.2. Ek Almayan Ayrı Adlarla Kurulan İkilemeler

Taranan eserde, farklı görevlerde kullanılan eksiz ikilemeler tespit edilmiştir. Bazı ikilemeler cümlede sıfat görevindedir.

“Nihâyet **dört beş** gün yaşayabileceğim.” (TK: 9)

“O, oturmaga luzûm görmeden **bir iki** geniş nefes daha aldı...” (TK: 19)

“Koşuşdiler **beş on** ‘asker hepsi çadır içine.” (TK: 58)

“...gayrı ihtiyârî olarak **iki üç** adım ileriye dogrı gitdi..” (TK: 101)

“Düşmanın tayyaresi derhâl ağın içine girmiş idi, şiddetli **ileri geri** hareketle ağı sıkıştırdık...” (TK: 122)

“Erkân-ı Harbiye Re’isi **üç dört** adım koşdı ve karanlıklara haykırır gibi sordı.” (TK: 128)

“Günde bin kürek hamlesile **beş altı** gurus kazanup geçinirler...” (TK: 64)

Cümlede zarf görevinde kullanılan eksiz ikilemeler tespit edilmiştir.

“Uzaklara, pek uzaklara açılan düşman filosunun ancak dumanları, **hayâl meyal** fark olunabiliyordu.” (TK: 40)

“Hepsi susmuş, Hadice kadın **ara sıra** söylüyor.” (TK: 52)

“**Hoş beşten** sonra Hâfız Çavuş sag yumrugını dizine, ucu gümüşlü kehrüba sigaralığını dudaklarına yerleşdirerek gözlerini yere dikdi...” (TK: 147)

“**Gice gündüz** dögüş var mı, hücüm var mı?” (TK: 59)

Cümlede özne ve isim görevlerinde kullanılan eksiz ikilemeler de tespit edilmiştir.

“Yıkılmış evlerin dağılmış taşlıklarında kadın, **çoluk çocuk** kan deryâ içinde serilmiş yatıyorlardı.” (TK: 35)

“Sofada, kapının önünde, vakıfhânenin taraçasında birçok **kadın erkek** birikdi.” (TK: 148)

“**Erkek kadın** birlik edüp, donanmaya topladık;” (TK: 62)

“**Üç beş**, belki daha fazla yara ile dönmüşdi;” (TK: 59)

“...eşkiya tahminleri gibi **on on beş** degil, tamam kırk kişi idiler.” (TK: 154)

3.Yönelme Durumu ile Kurulan İkilemeler

Yönelme durumu; “İsmi fiile bağlayan ve genellikle fiilin kendine doğru yöneldiğini, yaklaştığını belirten haldir.” (Vural vd. 150) Tespit edilen örneklerde; ikilemeyi oluşturan isimlerden biri yönelme durumu ekini +(y)A almıştır. Bazı örneklerde ise her iki sözcük de yönelme durumu ekini almıştır.

3.1.Aynı Sözcüklerden Kurulan Yönelmeli İkileme

Taranan eserde, aynı sözcüklerle oluşan ikilemelerin ilk sözcüğü yalın halde bulunurken, ikinci sözcüğü yönelme eki almıştır.

“Ve **karşı karşıya** otururlar, Hacı ona bir sigara virir, iki kocaman hıyar uzatır ve sohbe dalarlardı.” (TK: 157)

“Şişman Kul agası **nefes nefese** ‘ilâve itdi.” (TK: 32)

“**Kendi kendime** düşünüyordım...” (TK: 172)

“Dar dünyâda bir dönüm büstânı ve iki ihtiyâr eşegi ile **baş başa** kalmışdı.” (TK: 157)

“Bunların daha büyük bir ekseriyeti de yaya olarak **omuz omuza** gidup geliyorlardı.” (TK: 168)

“**Kol kola** giden iki şık ve genç efendi önlerinden giden kadınların hemân yanlarına sokularak ve yukarı kıvrık burun ve bıyıklarını ta...” (TK: 169)

3.2.Ayrı Sözcüklerden Kurulan Yönelmeli İkileme

Taranan eserde, ayrı sözcüklerden oluşan yönelmeli ikilemelerin her iki sözcüğünde yönelme durumu eki aldığı tespit edilmiştir.

“Artık altısı birden **sağa sola** saldırdılar, hançerleri daldırdılar.” (TK, s.92)

Ayrı sözcüklerden oluşan yönelmeli ikilemelerde her iki sözcük durum eki almadan önce sırasıyla; üçüncü şahıs iyelik eki, zamir /n/’si daha sonra da yönelme durum eki almıştır.

“Sandala atladım, bu kıymetdâr yüzüğün virdiği merâkla **ötesine berisine** bakdım.” (TK: 11)

“...bi’l’akis nâmüslü, ‘afîf, pāk, **işine gücüne** giden ‘â’ileleri tercîh idiyorlardı?” (TK: 173)

4.Çıkma (Ayrılma) Durumu ile Kurulan İkilemeler

Dil benzeşmesine ve ünsüz uyumuna bağlı olarak *+DAn* ekiyle karşılanan çıkma durumu, kelime gruplarında ve cümlede, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını gösteren ad durumudur. (Korkmaz 2019: 309)

Taranan eserde, çıkma durum eki *+DAn* ile oluşan ikilemeler oldukça az tespit edilmiştir. Farklı sözcüklerle kurulan çıkmalı ikileme çeşidi bulunamamıştır.

4.1.Aynı Sözcükten Kurulan Çıkmalı İkileme

Aynı sözcükten kurulan çıkmalı ikilemelerden sadece çıkma durumu eki alan ikileme tespit edilmemiştir. Bunun yerine tespit edilen ikilemelerde ilk sözcük *+DAn* çıkma ekini alırken; ikilemeyi oluşturan ikinci sözcük *+A* yönelme durum ekini almıştır.

“Bir dakika sonra geminin anbarından, **derinden derine** bir kubür geldi ve bir saniye...” (TK: 105)

“...adliye salonlarında, mahkeme kapularında **dilden dile** gezecekti.” (TK: 176)

5.İyelik Eki ile Kurulan İkilemeler

“İyelik ekleri ismin karşılaştığı nesnenin bir şahsa veya bir nesneye ait olduğunu ifade eden eklerdir.” (Vural vd. 147) İkilemeyi kuran aynı ya da ayrı sözcüklerin her ikisinin de iyelik eki aldığı tespit edilmiştir.

5.1.Aynı Sözcükten Kurulan İyelikli İkilemeler

Aynı sözcüklerle kurulan iyelikli ikilemelerde ilk sözcük üçüncü şahıs iyelik eki alırken ikilemeyi oluşturan ikinci sözcük üçüncü şahıs iyelik ekinden sonra zamir /n/’si daha sonra yönelme durum eki almıştır.

“Yarım saniye sonra iki yüz metre ‘arzında **noktası noktasına** mavi ve müdhiş bir ziyā gökde ‘aynen şu kumandayı yazdı:” (TK: 127)

“Bir dakika sonra binbaşı **nefesi nefesine** geldi ve anlatdı.” (TK: 128)

Tespit edilen bir örnekte ise aynı sözcükle kurulan ikileme birinci şahıs iyelik eki almıştır.

“**Anam anam**; bana her vakit şeref ve ferah viren anam!” (TK: 150)

5.2.Ayrı Sözcüklerden Kurulan İyelikli İkilemeler

Taranan eserde, teklik üçüncü iyelik eki *-I/-U, -sI/-sU* alan ikileme örneğine rastlanmıştır.

“...ve **yüzi gözi** tırmık ve çamur içinde bir delikānlı gördi: Yumurcak!” (TK: 161)

İyelik eklerinden sonra gelen *-n* belirtme eki Batı Türkçesinde son zamanlara kadar yaşamış, Osmanlıcada ve bilhassa Eski Anadolu Türkçesinde geniş ölçüde kullanılmıştır. (Ergin 1997: 232)

Taranan “Türk Kalbi” adlı eser 1911 yılında yayımlanmıştır. Bu eserde de belirtme ekinin *-n* biçimine rastlanmıştır.

“...o yezid talyanların, **adın sanın** kitâblardan sildirin!” (TK: 59)

6.Bazı Yapım Ekleriyle Kurulan İkilemeler

Taranan eserde, ikilemenin her iki sözcüğünün aynı yapım eki aldığı örneği tespit edilirken farklı yapım eklerini alan ikilemeler de görülmüştür. Yapım eklerinden *+II, +Ar, +sIz* ekleriyle oluşturulan ikilemeler tespit edilmiştir.

Aynı sözcük kökünden türetilen *+ll* yapım ekini alan ikileme örneği;

“Her dalga hürmetkâr ve meçhûl bir el ile gemileri **nâzlı nâzlı** sallıyordu.” (TK, s.98)

İkilemenin ilk sözcüğünün yalın, ikinci sözcüğün ise *+ll* yapım eki aldığı ikileme örneği;

“Ellerinde **ay yıldızlı** kırmızı bayraklar temevvüc idiyordu.” (TK: 142)

Ayrı iki asıl sayı adlarından oluşan ikilemenin her iki sözcüğünün de *+(s)Ar* üleştirme sayıları yapan yapım eki aldığı ikileme örneği;

“Adım başına **beşer altısar** daha kalıyor.” (TK: 151)

Aynı sözcükten oluşan ikilemenin ilk sözcüğünün *+ll* yapım eki alması, ikinci sözcüğünün *+s/z* yapım eki alarak oluştuğu ikileme şekli tespit edilmiştir.

“...**erkekli erkeksiz** ihtiyâr genc birçok kadınlar ve erkekler vardı.” (TK: 168)

B.EYLEM KÖK VEYA GÖVDELERİNDEN KURULAN İKİLEMELER

1.Zarf Fiillerle (Ulaç) Kurulan İkilemeler

Zarf-fiiller, bir yanıyla fiil, bir yanıyla da zarf özelliği taşırlar. Fiil yönleriyle hareket ve zaman kavramını karşılarlar; zarf yönleriyle de bir oluş ve kılışın durum ve tarzını bildirme niteliğine sahiptirler. (Korkmaz 2019: 841)

Ulaçlar, eylem kök veya gövdelerinden türetilmiş eylem soylu sözcüklerdir. Ulaçların edilgen, ettirgen, işteş ve olumsuz biçimleri ikilemelerde kullanılır.(Hatiboğlu 1981: 44)

Zarf-fiillerle kurulan ikileme örneklerinde aynı sözcüklerle kurulan zarf-fiilli ikileme örneği oldukça fazla iken ayrı sözcüklerle kurulan zarf-fiilli ikileme örneğine rastlanmamıştır. Zarf-fiillerden *-(y)A...-(y)A* biçiminde ve *-r (-Ar, -Ir, -Ur)...**-mAz (-r, Ir/-Ur+mAz)* biçiminde oluşan ikilemeler tespit edilmiştir.

1.1.Aynı Sözcüklerle Kurulan Zarf-Fiilli İkilemeler

Taranan eserde, *-r...-rmAz* ekleriyle kurulan ve aynı kelimedenden oluşan ikileme örneğine çokça rastlanmıştır. *-r...-rmAz* zarf-fiil eki, geniş zaman ekinin olumlu ve olumsuz türlerinin arka arkaya getirilmesi ile kurulan bir zarf-fiildir. (Korkmaz 2019: 881) Bu ek, yapılan eylemde çabukluk hissi yaratmaktadır.

“Orada biraz kaldık, imtihanlar **biter bitmez** bana, ogul didi.” (TK: 6)

“... bir saniye sonra iri ve fûçı gibi bir şey **çıkır çıkmaz** kapagı açıldı.” (TK: 126)

“Tabur imâmı seccadesinin üstünde namâzını bitirüp selâm **virir virmez.**” (TK: 32)

“Fakat menzil dâhine giren iki sefîne şiddetli bir mukâbele **görür görmez** tebdil-i istikâmet itti.” (TK: 34)

“Bombardıman **başlar başlamaz** kayığını kumluga çekdi.”(TK:66)

“...ve evin kapusından **girer girmez** “Kayığımız; kayığımız!” diye feryâd iderek karısının kolları arasına atladı.” (TK: 67)

“-Ya Rab! Ya Rahîm!.. diye **inler inlemez** bir kurşun gibi yerinden fırladı.” (TK:75)

“...kundagı avuçları içinde uzadup **gösterir göstermez** zâbit, diger zâbitler ve ‘urbân bir adım geri çekildiler...” (TK, s.76)

“Kulenin etrafında berki bir dâ’ire resm itdikten sonra tevakkuf **ider itmez** kapısı açılır...” (TK: 112)

“Ordugâhın merkezine **gelir gelmez** yavaşca aşağı indik..” (TK: 122)

“...ki her kenârı iki tayyâreye takılır, bunu **takar takmaz**, gâyet seri’ bir hareketle ‘amüden yükseldik.” (TK: 122)

“...demiryolunun ucundan **görünir görünmez** yanlarına, otların içine kalınca birer sopa hâzırlarlar idi.” (TK: 156)

“Yumurcak çitden **atlar atlamaz**, Onnik’in hutûtı her gün tezâyüt ve biraz daha takallüs iden simâsının esmer, koyu esmer rengi biraz açılır...” (TK: 157)

“...makine bir dâ’ire çizerek geldiği istikametini bulur ve dâhil **olur olmaz** ‘avdete başlar.” (TK: 125)

“...iyice çevirdikten sonra evvelce dediğim vâdinin başı **tutulur tutulmaz**, büyük istikkâmı atacagım..” (TK: 127-128)

“O, toprak yığınının altından **kalkar kalkmaz** “Eyvâh!” diye haykırdı, vakitsiz patladı!” (TK: 128)

“Çiti **geçer geçmez**, Hacı kalkdı ve örtülmüş yere gitdi.” (TK: 159)

“Kenâra **çekilir çekilmez** bir na’ra işitdi.” (TK: 160)

“**Yaklaşır yaklaşmaz** Hacı’ya işaret itdiler ve Hacı onları ta’kibe başladı.” (TK: 162)

“-Şimdi **gider gitmez** belki Paşa Hazretleri seni çağırır.

-Peki efendim.” (TK: 164)

“Yanıdaki adamcağızın yüzüne **bakar bakmaz** tanıdım...” (TK: 173-174)

“O esnâda karşılardaki çocuk korkusundan arabadan atlamak istiyorken yüzünü bu tarafa döndü ve **döner dönmez**, binmek üstünde yüz yıldırım patlamış gibi sendeledim.” (TK: 174)

Banguoğlu -e zarf-fiil ekini “Hal Zarf-Fiilleri” başlığı altında incelemiştir. -e zarf-fiilleri, Türkçede eski ve yaygın olup dilimizde donuk zarflar bırakmış (öte, geçe, diye), ekin tek olarak kullanışı daralmıştır (nöbetleşe, yardımlaş). Ancak ikileme ile belirtme zarfları olarak yeni bir canlılık ve geniş bir kullanım kazanmışlardır. (Banguoğlu 1974: 430)

Korkmaz ise aynı zarf-fiil ekini “Tarz Bildiren Zarf-Fiiller” başlığı altında incelemiştir. (Korkmaz 2019: 83)

Aynı sözcük ile oluşan zarf fiilli ikileme örneklerinde; -(y)A....-(y)A zarf fiiliyle oluşan ve “-mak suretiyle” anlamını veren örneklere de çokça rastlanmıştır.

“...esmer ve beyâz dumanların birer gelin kız gibi salındığını, inceldiğini yükseklerle, çok yükseklerle **uçu uçu** erdiğini görsen, derin bir imân ile içinden dersin ki:” (TK: 4)

“Ve başını egdi, kapıdan çıkan eşyalara **baka baka** yine ince tesbîhini çekmeye başladı.” (TK: 11)

“Bir serseri gibi, bir çılgın gibi sokaklarda **koşa koşa** dolaşdı...” (TK: 67)

“Uzun çubugun eski ve büyük lülesinden hâlâ **süzüle süzüle** duman tütüyordu.” (TK: 25)

“Devesi **düşüne düşüne** bakdı...” (TK: 89)

“Ve o, düşününe düşününe, kalemini divite **batıra batıra** yazıyordu.” (TK: 52)

“Katıklı Velî Baba, senin Sakallının Dayı bile degneklerine **dayana dayana** kahvenin güşesine gidüp kulak viriyorlar.” (TK: 55)

“...halîfenin ‘askerleri için değil, kendim için öldüğümden bu parayı **sevine sevine** viririm..” (TK: 69)

“Neye ugradıklarını bilmeyen âile şaşkın, titreyerek ve ağlayarak **sürüklene sürüklene** yürümeğe başladılar.” (TK: 73)

“Yigit, gögsü geniş,nasiyesi yukarıda bir ‘Arap **topallaya topallaya** saga, sola, öne arkaya dönüyor...” (TK: 88)

“Derinden, yüksekten, **uguldaya uguldaya** gelen bir sedâ ile mukâbele idiyordu.” (TK: 88)

“...kendisi **doya doya** temâşâ itdi.” (TK: 89)

“...tabiki bir tirbuşon gibi toprağı **dele dele** hareket ider.” (TK: 125)

“...ihtiyârın ruhuna nüfûz ide ide, onda irâdî bir sükûn ve bir uyuşukluk hâsıl **ide ide**, te’min itdi.” (TK: 148)

“İhtiyâr kadın; beyni uyuşmuş gibi **titreye titreye** bakdı.” (TK: 149)

“İşte ben Olimpos’un önünde vuruldum ve **güle güle** ölüyorum.” (TK: 153)

“O sıra bu kadınlardan bir çift kırta kırta, **gülüşe gülüşe** oradan geçiyorlardı.” (TK: 171)

“O sırada bu kadınlardan bir çift **kırta kırta**, gülüşe gülüşe oradan geçiyorlardı.” (TK: 171)

“Ve her muhâkemedede (sen bu adamın hemşiresi falan bint-i falan hanımın baldırını sıkmışsın **diye diye** şehzâde köşesinde hakârete, tecâvûze duçar olan nâmûsımız...” (TK: 176)

“...ve berrak, soguk sudan **kana kana** içdiler.” (TK: 137)

Yukarıdaki örneklerden farklı olarak aynı fiil köklerine farklı zarf-fiil eklerinin gelmesiyle oluşan ikileme yapısı örneğine rastlanmıştır. Tespit edilen ikileme örneğinde *-DI* eki zarf-fiil ekiyle kalıplaşmış ve onu zarf yapmıştır. Bunun sonucunda ikileme “- dığından beri” anlamı kazanmıştır.

“Trablusgarb’a **geldim geleli** sizlere ancak bir şukka irsâl itdim.” (TK: 43)

1.2.Ayrı Sözcüklerle Kurulan Zarf-Fiilli İkilemeler

Taranan eserde, ayrı iki fiilden oluşan ikileme örnekleri tespit edilmiştir. Bu ikilemeler *-DI* zarf-fiil ekiyle kurulmuştur. Karahan’a (1992) göre; *-dı/-di* eki bir zarf-fiil eki olarak kullanılmaktadır. Ekin fonksiyonu, *-ıp/ip* zarf-fiil ekinde olduğu gibi “tarz ve bağlama”dır.

“...cennet kapusunda neneni bekleyeceğini işitdiğim zamân, ne kadar gam u kederim varsa hepsi **uçdı gitdi.**” (TK: 53)

“Fakat ansızın bir uguldu, yakında, serî’ u çâlâk bir rûzgâr ile **geçdi gitdi.**” (TK: 67)

“Yumurcak duramadı, işim var diyerek **savuştı gitdi...**” (TK: 159)

2.Sıfat-Fiillerle (Ortaç) Kurulan İkilemeler

Çekimsiz eylemlere gelen sıfat-fiiller adından da anlaşılacağı üzere sıfat gibi kullanılan fiil çeşitleridir. Sıfatlar, ad soylu sözcükler olduğu için, sıfat-fiiller aynı zamanda adlar ile

ortaklaşırlar. Bu durumda sıfat-fiil ekleri de tıpkı adlarda olduğu gibi çokluk, iyelik, ad çekim eki alırlar.

Sıfat-fiillerle kurulan ikileme örneklerinde ayrı sözcüklerden oluşan ikilemeler az kullanılmışken aynı sözcükten oluşan ikilemelere hiç rastlanmamıştır.

2.1.Ayrı Sözcüklerle Kurulan Sıfat-Fiilli İkilemeler

Taranan eserde, iki farklı fiil kökünden oluşan ikileme örneği tespit edilmiştir. Bu örnekte; birinci ve ikinci sözcük –*An* sıfat-fiil ekini alarak ikileme oluşturmuştur.

“Meselâ iki manav çırığı bir köşeye gizlenmiş, **gelen geçen** kadınları çimdikliyordu.” (TK: 169)

3.Zarf- Fiil Eki ile Birlikte İsim- Fiil Ekiyle Kurulan İkilemeler

Taranan eserde, iki farklı fiil kökünden oluşan ikilemenin her iki tarafı da farklı fiilimsi ekleri almıştır. Bu yapıda tek ikileme örneğine rastlanmıştır. İkilemenin ilk sözcüğü –*Up* zarf-fiil eki ile ikinci sözcüğü –*mAk* isim-fiil eki ile oluşmuştur.

“Ve **çeküp gitmek** isterlerken onları lafa tuttu.” (TK: 137)

4.Zarf- Fiil Eki ile Birlikte Sıfat-Fiil Ekiyle Kurulan İkilemeler

Taranan eserde, aynı sözcükten oluşmasına rağmen farklı fiilimsi ekleri alan bir ikileme örneğine rastlanmıştır.

Sıfatlar, ad soylu sözler oldukları için, sıfat-fiiller aynı zamanda adlar ile de ortaklaşırlar. Onlar gibi iyelik, çokluk ve ad çekimi ekleri alabilirler. (Korkmaz 2019: 784) Taranan eserde, bu açıklamaya uygun düşecek ikileme yapısı tespit edilmiştir.

İkilemeyi oluşturan ilk sözcük –*Up* zarf-fiil ekini almıştır. İkinci sözcük sırasıyla, –*mA* olumsuzluk ekini, –*Dik* sıfat-fiil ekini, –*I/-U* üçüncü tekil kişi iyelik ekini, zamir /n/’sini ve +*A* yönelme hal ekini alarak oluşmuştur.

“Kuşların **ötüp ötmedigine** ehemmiyet virmiyorlardı.” (TK: 133)

5.Eylemden Türetilmiş İsimlerden Kurulan İkilemeler

Taranan eserde, aynı eylemlerden veya farklı eylemden türetilmiş isimlerden kurulan ikileme örnekleri tespit edilmiştir. Aynı türetilmiş isimlerden oluşan ikilemeler sayıca fazladır. Tespit edilen ikilemelerin her iki sözcüğünde de aynı yapım ekini aldığı dikkat çekmiştir.

5.1.Aynı Eylemden Türetilmiş İsimlerden Kurulan İkilemeler

Aynı kök veya gövdeden türetilen isim örneklerinde *Ik/ Uk* eylemden isim yapan yapım eki örneklerine rastlanmıştır.

Banguoğlu’na göre bu ek, eski ve çok yaygın bir geçmiş sıfat-fiilli şeklidir. Ek dilimizde bu işlevini yitirmeye, geniş ölçüde ve çoğu zaman edilen anlamlı (kesik= kes-il-miş) fiilden sıfatlar yapar olmuştur. (Banguoğlu 1974: 248)

“Mecrûh dudaklarını kımıldatdı, **kesik kesik**.” (TK: 44)

“...güneş sag yamacdaki çam tepesine indigi vakit, tama çıkup **yanık yanık** söylüyor.” (TK: 55)

“Civâr köylerde ne kadar papas varsa çağırtdık, **bölük bölük** ‘asker, ahâli tertip itdik.” (TK: 154)

Bir diğer fiilden isim yapan yapım eki *-GIn/-GUn* ekidir. Bu ek aynı fiil köküne gelerek ikileme oluşturmuştur. Fiil kökünün son sesi tonlu olduğundan ekin ilk sesi *g-* olmuştur.

-GIn/GUn eki ikileme örnekte de görüldüğü gibi pekiştirme anlamı katmıştır. İkilemeyi oluşturan her iki sözcük de adı geçen yapım ekini almıştır.

“Ellerini avuçları içine almış **dalgın dalgın** düşünüyordu.” (TK: 48)

-I/-U eki eylem kök veya gövdesinden isim türetir. Köklere getirilerek, kökanlam güçlendirme, yinleme, devamlılık ve tekrar kavramlarını sağlar. (Hatiboğlu 1974:74)

“...ıslak peksimet lokmaları bulunan karısını, çocukları **sıkı sıkı** bağladılar...” (TK: 73)

-gA eki eylem kök ve gövdelerine gelerek isim veya sıfat türeten bir ektir. Taranan eserde, ikilemenin her iki tarafında da bu ekten türeyen isimle oluşan ikileme örneği tespit edilmiştir.

“...halkın ortasında ‘aynı ses yükseliyor, **dalga dalga** intişâr idiyor.” (TK: 87)

5.2.Ayrı Eylemlerden Türetilmiş İsimlerden Kurulan İkilemeler

Taranan eserde, ayrı eylemden türetilen ikileme örneklerine pek fazla rastlanmamıştır. Ayrı eylem köklerine gelen *-Ik/-Uk* yapım eki, sıfat ve isim türeten işlek bir ektir.

“Gülmek için nefes alamazdım, çünkü **delik deşik** idim.” (TK: 14)

6.Biri Eylemden Türetilmiş İsim Diğeri İsim Olan İkilemeler

İkinci sözcüğü isim, birinci sözcüğü ise *-n, -(I)n, -(U)n* ekini alarak eylemden türemiş isim olan ikileme örneği tespit edilmiştir.

“Bir aylık **gelin güveysiniz** ya ben, ya ben ne diyeyim ki altı günlük yavuklu iken hâcî baban Moskof gavgasına gitmişti.” (TK: 21)

Taranan eserde, ikilemeyi oluşturan birinci ve ikinci sözcüklerin yer değiştirdiği ikileme örneklerine rastlanmıştır. İkilemeyi oluşturan sözcüklerden biri isim diğeri eylemden türemiş bir isimdir.

“Allah, devlet sayesinde **küçük büyük** iyiyiz,” (TK: 62)

“Büyük küçük, **zengin fakir** herkes gibi ‘Ali Fezânî de koşdı.” (TK: 91)

7.Çekimli Eylemlerden Kurulan İkilemeler

Fiil kök veya gövdelerinin yargıya dönüşüp çekimli hale gelmeleri için; kip, zaman, şahıs ve sayı bildiren ekler ile genişletilmesine çekimli eylem denilir.

Taranan eserde, aynı çekimli eylemden ve ayrı çekimli eylemden oluşan bazı ikilemeler tespit edilmiştir. Bazı ikilemelerin her iki sözcüğü, aynı zaman eki ve şahıs eki alarak çekime girmiş; bazıları ise eksiz çekime girmiştir.

7.1.Aynı Eylemlerden Kurulan İkilemeler

Taranan eserde, emir kipi ve bildirme kipleri ile çekilenmiş fiilin ikileme oluşturduğu tespit edilmiştir. Bazı ikilemeler seslenme amacıyla oluşturulmuş; bazıları ise emir verme amacıyla oluşturulmuştur.

İkilemeyi oluşturan her iki sözcüğün de geniş zaman eki *-r, -(I)r, -(A)r, -(U)r* ile görülen geçmiş zaman eki *-DI,-DU* ile emir kipi ile şimdiki zaman eki *-(I)yor* ile çekime girdiği tespit edilmiştir.

“O vakit <<karındaşım>> **çoşar çoşar**, çoşardı.” (TK: 4)

“...oof demedi; koşdı; sardı; topalladı; fakat **taşıldı taşıldı..**” (TK, s.91)

“ **Gitme gitme!**” (TK: 36)

“ **-Öp öp**, didi. Hakkı var.” (TK: 31)

“Birinci takım saga açıldı, **bak bak!**” (TK: 40)

“ **-Öldür öldür** ana!..” (TK: 84)

“Yamacın başında oynaşan birkaç küçük birden haykırdılar:

-Geliyor geliyor!” (TK: 142)

7.2.Ayrı Eylemlerden Kurulan İkilemeler

Taranan eserde, tespit edilen ikileme iki ayrı eylemden oluşmuştur. Eylemlerin her ikisi de öğrenilen geçmiş zaman eki *-miş* ile çekime girmiştir.

“...düşman tayyâresi bir ekmek torbası gibi altımızda hareketsiz **asılmış kalmışdı.**” (TK: 122)

8.Çekimli Eylemle Birlikte Zarf-Fiilden Kurulan İkilemeler

Taranan eserde, tespit edilen ikilemelerin ilk sözcüğü zarf-fiil eki, ikinci sözcüğü bildirme kipleriyle oluşmuştur. İkilemelerin aynı ve farklı sözcüklerle kurulduğu örneklerine rastlanmıştır.

8.1.Aynı Çekimli Eylemle Birlikte Zarf-Fiilden Kurulan İkileme

Tespit edilen ikilemenin birinci sözcüğü genellikle edilgen fiil gövdesine gelen ve eylemden isim yapan *-I,-U* eki ile oluşmuştur. İkinci sözcük ise aynı eylem gövdesine şimdiki zaman eki olan *-(I)yor* ve ikinci teklik şahıs eki olan *-sIn* getirilerek çekimlenmiştir.

“...kanlı bagrınla, solmuş yüzünle karşıma **dikili dikiliyorsun** da bana diyorsun ki...” (TK: 54)

8.2.Ayrı Çekimli Eylemle Birlikte Zarf-Fiilden Kurulan İkileme

Taranan eserde, farklı iki çekime girmiş fiil kök veya gövdelerinden oluşan ikilemeler tespit edilmiştir. İkilemeyi oluşturan ilk sözcük fiil kök veya gövdesine *-Up* zarf-fiil eki alarak oluşmuştur. İkinci sözcük ise çekime girmiş bir fiildir.

Tespit edilen ikileme örneklerinin hepsinde ilk sözcük *-Up* zarf-fiil ekiyle bağlanmıştır. İkilemeyi oluşturan ikinci sözcükler farklı şahıs ve zaman ekleriyle çekime girmiştir. Verilen ikileme örneğinde; ikinci sözcük öğrenilen geçmiş zaman eki ve üçüncü teklik şahıs eki getirilerek çekimlenmiştir.

“Ve öylece, incir yapraklarıyla sâ’ati paraları **derleyup topladı** ve tekrâr karagolın yolını tutdı.” (TK: 160)

Diğer ikileme örneklerinde; ikinci sözcük şimdiki zamanın hikâyesi olan *-lyordI/ lyordU* ekiyle daha sonra üçüncü çokluk şahıs veya üçüncü teklik şahıs eki getirilerek çekimlenmiştir.

“Bunların daha büyük bir ekseriyeti de yaya olarak omuz omuza **gidup geliyorlardı.**” (TK: 168)

“ Hafif dalgalar denizde esmer bir cismi sahile **yaklaşdırup uzaklaşdırıyordu.**” (TK: 162)

9.Yardımcı Eylemlerle Kurulan İkileme

“İsim soylu veya isimleşmiş fiil soylu Türkçe kelimelerle, yabancı kaynaklı isim soylu kelimelerin fiilleştirilmesinde kullanılan *etmek, olmak, eylemek, kılmak* fiilleridir.” (Vural vd. 2011:207)

Bazı ikilemeler yalnız başlarına kullanılmayıp bir yardımcı fiil olarak kullanılmaktadır. Taranan eserde bu kullanımın örnekleri tespit edilmiştir. Tespit edilen bu ikilemelerin birinci ve ikinci sözcükleri aynı isimden oluşmuştur. Her iki ikileme örneğinde de *ol-* yardımcı fiili ile birlikte kullanılmıştır.

“Marika'nın yanakları **al al** oldu ve saçları alnına yapıştı.” (TK: 145)

“Evet, kayığı isâbet iden bir obusla **pârça pârça** olmuşdı..”(TK:67)

SONUÇ

Aka Gündüz (1884-1958), Meşrutiyet Dönemi'ne ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna yakından tanıklık eden bir yazardır. Gündüz'ün eserlerinde, bir yanda imparatorluğun yıkılması ile milletin uğradığı felaketleri ve acıları diğer yanda ise yeni bir devletin kuruluşundaki heyecanı görmek mümkündür. Sanat kaygısı gütmeyen yazdığı eserlerinde; halka okuma alışkanlığı kazandırmak, toplumsal sorunları tespit etme ve çözüm sunma çabası içerisindedir. Bu yönde sade bir dil ile kaleme aldığı “Türk Kalbi” adlı hikâye kitabı da döneminin çok okunan eserleri arasındadır. Yaşadığı dönemi bir ayna gibi hikâyelerine yansıtan yazar, yeni Türkçe hareketiyle Türkçeye emek verenler arasına girmiştir. “Türk Kalbi” eserinde de kahramanlarını adeta konuşuyor gibi yazması, kısa, devrik cümleler ve ünlem cümleleri kurması dışında, ikilemelerin cümle içerisinde oluşturduğu etkiden oldukça çok yararlanmıştı. Farklı şekillerle kurduğu ikilemeleri vurgu yapmak için, dikkat çekmek ya da anlamı güçlendirmek için kullandığı görülür. Yazar yaşadığı harareti savaş ortamlarını hikâyelerindeki kahramanların ağzından daha etkileyici bir şekilde aktarmaya çalışması sonucunda tekrarlara başvurmuştur. Yazarın tekrarları sıkça kullanması üslubunun bir özelliği olarak düşünülebilir.

“Türk Kalbi” adlı eserde toplam 128 ikileme tespit edilmiştir. Bu ikilemelerin yapıları incelendiğinde isim kök veya gövdelerinden ve fiil kök veya gövdelerinden kurulan birçok ikileme örneklerine rastlanmıştır. İsim kök veya gövdelerinden kurulan ikilemelerde; yansımalardan kurulan 1 ikileme, ek almayan adlardan kurulan 36 ikileme, yönelme durumu ile kurulan 9 ikileme, çıkma (ayrılma) durumu ile kurulan 2 ikileme, iyelik eki ile kurulan 5 ikileme ve bazı yapı ekleriyle kurulan 4 ikileme olmak üzere toplam 57 ikileme örneği tespit edilmiştir. Eylem kök veya gövdelerinden kurulan ikilemelerde; zarf-fiillerle (ulaç) kurulan 44 ikileme, sıfat-fiillerle (ortaç) kurulan 1 ikileme, zarf-fiil eki ile birlikte isim-fiil ekiyle kurulan 1 ikileme, zarf-fiil eki ile birlikte sıfat-fiil ekiyle kurulan 1 ikileme, eylemden türetilmiş isimlerden kurulan 7 ikileme, biri eylemden türetilmiş isimlerden diğeri isim olan 3 ikileme, çekimli eylemlerden kurulan 8 ikileme, çekimli eylemle birlikte zarf-fiilden kurulan 4 ikileme, yardımcı eylemlerle kurulan 2 ikileme olmak üzere toplam 71 ikileme örneği tespit edilmiştir. Taranan ikilemeler, dilin işlerliğini, canlılığını ve zenginliğini ortaya koymada anlatımın ve yazarın vazgeçilmez kalıpları olduğunu göstermektedir. Tespit edilen ikilemeler Aka Gündüz'ün üslubunu anlamak açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- Ağakay, Mehmet Ali (1988). “Türkçede Kelime Koşmaları”. TDAY-Belleten. 1954. 97-104.
- Aksan, Doğan (2006). Anadilimizin Söz Denizinde. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Aşçı, Ufuk Deniz (2014). “İngiltere’deki Türkçe Konuşan Toplumun Konuşma Dilinde Rastlanılan İkilemeler Üzerine”. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2014: 221-246.
- Banguoğlu, Tahsin (1974). Türkçenin Grameri. İstanbul: Baha Matbaası.
- Ceyhan, Nesime (2009). “1911-1922 Yılları Türk Hikâyesine Kaynak: Harp”. Turkish Studies, V 4/III Winter, 1807-1822.
- Doğan, Abide (2014). Aka Gündüz. Ankara: TDK Yay.
- Ergin, Muharrem (1997). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Yay.
- Gündüz, Aka (1911). Türk Kalbi. İstanbul: Matbaa-ı hukukiye.
- Gürer, Gülsevin (1997). Eski Anadolu Türkçesinde Ekler. Ankara: TDK Yay.
- Hatiboğlu, Vecihe (1974). Türkçenin Ekleri. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- _____.(1981). Türk Dilinde İkileme. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- _____.(1982). Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü. Ankara: DTCTF Yayınları.
- Karahan, Leyla (1992). “Görülen Geçmiş Zaman Eki “-DI/-Dİ”nin Tarz ve Bağlama Fonksiyonuna Dair”. Türk Kültürü Araştırmaları. Prof. Dr. Muharrem Ergin’e Armağan. XXVIII/1-2. 1990: 335-341.
- Korkmaz, Zeynep (2019). Türkiye Türkçesi Grameri. Ankara: TDK Yay.
- Oktay, Metin (2008). “Aka Gündüz’ün Hayatı, Sanatı ve Eserleri”. Yayımlanmış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Toprak, Funda (2005). “Harezmi Türkçesinde İkilemeler”. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi V/2, 277-292.
- Tuna, Osman Nedim (1986). “Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi”. TDAY-Belleten, 1982-1983: 163-228.
- Uraz, Murad (1938). Aka Gündüz Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Eserlerinden Parçalar. İstanbul: Semih Lütfi Erciyas Sühulet Kitabevi.
- Vural, H. ve Böler, T. (2011). Ses ve Şekil Bilgisi. İstanbul: Kesit Yay.
- Zülfikar, Hamza (1995). Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler (İnceleme-Sözlük). Ankara: TDK Yay.

